

УДК 343.14

Садіг Рзаєвич ТАГІЄВ,

*кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
голова Апеляційного суду Чернігівської області;*

Юлія Ігорівна ГЕКОВА,

*науковий співробітник відділу організації наукової роботи
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ ВНАСЛІДОК КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА, ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Одним із напрямів проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) є використання такого більшою мірою оперативно-розшукового інституту як конфіденційне співробітництво. При цьому однією з новацій КПК України 2012 р. є запровадження у ст. 275 норми щодо використання слідчим інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва, під час проведення НСРД. Проте незрозумілим є положення, чи обмежує КПК України слідчого в повноваженнях щодо самостійного проведення конфіденційного співробітництва.

На думку деяких практичних працівників, із набранням чинності новим КПК України таємне збирання доказів максимально спроститься, а також максимально спроститься процедура використання таких доказів при доказуванні, та зникнуть останні перестороги з боку суду щодо довіри таким доказам, що, у свою чергу, приведе до якнайширшого використання таємних дій у дуже широкий категорії справ.

Такий хід законодавця можемо пояснити тим беззаперечним фактом, що одне з найважливіших місць в ОРД посідають відносини оперативних підрозділів із громадянами, які складають соціальне середовище їх функціонування.

При цьому, як справедливо наголошується вітчизняними вченими, визначення можливостей більш раціонального застосування наявних та розробка нових форм і способів використання допомоги громадян в ОРД є одним з основних напрямів її удосконалення.

У свою чергу, аналіз відомчої та міжвідомчої нормативно-правової бази дає підстави стверджувати, що слідчий не наділений повноваженнями залучати різні категорії громадян до негласного співробітництва, налагоджувати зв'язки з негласними джерелами, адже агентурно-оперативна робота є складовою частиною ОРД оперативних

підрозділів, визначених у ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оснований на негласному співробітництві з громадянами, та здійснюється з метою попередження, виявлення, припинення правопорушень, пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, в інтересах кримінального провадження та для отримання інформації з метою забезпечення безпеки громадян, суспільства і держави.

Законодавець вперше в абз. 3 ч. 1 ст. 10 ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» вказав, що оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності Національного бюро, а також в інших справах, витребуваних до Національного бюро прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування працівниками Національного бюро, проводять старші детективи та детективи. Національного бюро, які є державними службовцями. В цьому ж законі зазначено, що в до обов'язків даного бюро входить забезпечення на умовах конфіденційності та добровільності співпраці з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення (п. 7 ч. 1 ст. 16).

Однією з проблем використання результатів конфіденційного співробітництва під час кримінального провадження є допустимість доказової бази, тобто важливим є те, щоб фактичні дані про протиправну поведінку особи були отримані не лише з додержанням процесуальної форми, а і з дотриманням режиму законності. Так, виходячи з положень п.п. 1, 6, 13 ч. 1 ст. 8 та ч. 2 ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», на оперативних працівників покладено обов'язок дотримуватися умови добровільності при використанні допомоги громадян. Цим спеціально-галузевим положенням корелює і конституційне положення ч. 1 ст. 19, яке вказує на недопустимість робити те, що не передбачено законодавством. При цьому для громадян не існує правового обов'язку сприяти працівникам оперативних підрозділів, тобто – це їх право. Правом це, як також з'ясували в ході аналізу правової основи оперативно-розшукової діяльності окремі вітчизняні вчені, є і для оперативних працівників.

При цьому, досліджуючи питання використання конфіденційного співробітництва під час проведення НСРД, переважна більшість оперативних працівників та керівників оперативних підрозділів (близько 90 %), які направляли отримані внаслідок конфіденційного співробітництва матеріали слідчому, не тільки підтримують можливість використання компрометуючих матеріалів, а й переважно використовують саме такий спосіб у роботі з негласним апаратом.

На перший погляд може видатись, що поняття «компрометуючі матеріали» та «добровільність» є взаємовиключними.

У ч. 1 ст. 275 КПК України зазначено, що під час проведення НСРД слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення НСРД у випадках, передбачених цим Кодексом. Тому академік В. Ю. Шепітько справедливо відніс нормативно-правове врегулювання позбавлення слідчого можливостей самостійно здійснювати збирання і формування доказової бази по справі до новацій нового КПК України.

Проте така робота передбачає необхідність володіння специфічними вміннями та навичками, затрати значних обсягів часу та цілеспрямованих зусиль, дотримання вимог конспірації, забезпечення безпеки зазначених осіб тощо, а це дозволяє ставити виважене й обґрунтоване питання про готовність сучасних слідчих до такої, м'яко кажучи, специфічної діяльності.

Підтримуючи озвучену позицію вітчизняних учених, додамо, що нами за результатами аналізу правової основи конфіденційного співробітництва на рівні КПК України (ст. 275) сформульовано зауваження до названої правової норми, яке полягає у тому, що вона не дає чіткої відповіді на запитання, хто має встановлювати таке конфіденційне співробітництво: слідчий чи оперативний працівник? Адже Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» не передбачає слідчого як суб'єкта ОРД. В. О. Глушков із цього приводу зазначає, що не є доцільним запроваджувати у кримінально-процесуальному законі окремий механізм, що забезпечить можливість слідчим здійснювати оперативно-розшукові функції, з метою реалізації яких законодавцем у складі окремих правоохоронних органів передбачено існування оперативних підрозділів. Вважаємо, що законодавець мав на увазі, що слідчий наділяється правом використання результатів конфіденційного співробітництва у процесі розкриття злочину та як доказів під час судового розгляду.

Тому переконані, що розмежування повноважень оперативних підрозділів та слідчого сьогодні дає нормативно-правові підстави й реальну можливість здійснювати ефективну протидію злочинності силами й засобами як ОРД, так і кримінального провадження. Слідчий, безумовно, є ключовою фігурою у кримінальному процесі, проте наділення його оперативно-розшуковими (за своєю суттю) засобами й методами встановлення доказів у кримінальному провадженні, вважаємо, негативно позначиться як на кримінальному судочинстві України в цілому, так і на якості та своєчасності розслідування окремого кримінального провадження, тощо.

Чи не найбільш яскраво оперативно-розшукові засади використання результатів НСРД у кримінальному провадженні виявляються через вперше введений до кримінального процесуального законодавства інститут використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України). Натомість визначаючи на рівні КПК України та Інструкції коло суб'єктів організації та проведення НСРД, національний законотворець упустив такого учасника, як конфідент. Зауважимо, що С. І. Халимоном, хоча й на рівні теорії ОРД в пенітенціарній сфері, неодноразово наголошувалося на необхідності оптимізації галузевого правового регулювання через закріплення на рівні закону чи підзаконного нормативно-правового акта поняття конфідента, задля подальшого гарантування й захисту його прав, свобод і законних інтересів у зв'язку з участю в ОРД або кримінальному провадженні.

Звертаємо увагу на практику Європейського суду, де зазначено, що інформатор (в даному випадку конфідент) виступає як особа, яка за власною ініціативою надає секретну інформацію, або як особа, яка виконує доручення як агент. У даному випадку важливе значення мають отримані докази при розгляді справи в суді.

Ураховуючи наявні здобутки вітчизняної оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної науки, розвиваючи таким чином пропозиції провідних учених, пропонуємо ч. 1 ст. 3 КПК України доповнити пунктом такого змісту: «Конфідент – повнолітня дієздатна особа, яка на засадах добровільності та конспіративності залучається до негласних слідчих (розшукових) дій або надає інформацію, що використовується для вирішення завдань кримінального провадження (ст. 275 КПК України)».

Таким чином, викладені в межах цієї публікації окремі проблеми використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва, під час проведення НСРД, дають можливість повному подивитись на нормативні положення ст. 275 КПК України, а також сформулювати низку науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення чинного кримінально-процесуального, оперативно-розшукового законодавства, відомчих, міжвідомчих нормативно-правових актів, а також галузевої (оперативно-розшукової) правозастосовної практики.

Одержано 25.10.2016